

Задніпровський О. Г.

кандидат економічних наук, доцент, докторант,
Державний торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ХЕДЖУВАННЯ ДЛЯ ОЦІНКИ РИЗИКУ РОЗРИВУ СПРАВЕДЛИВОЇ ВАРТОСТІ

Оцінювання в обліку і звітності справедливої вартості активів із високою волатильністю створює підвищені ризики її «розриву» – тобто ситуацій, коли їх ринкова ціна раптово змінюється настільки суттєво, що раніш застосовувані припущення й вхідні дані щодо її експозиції вже перестають бути репрезентативними, а відтак і вимірювання справедливої вартості для обліку таких активів стає істотно невизначеним, по суті - беззмстовним.

Однією зі стратегій управління ризиком, викликаними цим розривом, є хеджування ризику розриву справедливої вартості. Його треба розуміти як систему заходів, спрямованих на зниження або цілковите усунення негативного впливу коливань вартості таких активів на ринках шляхом укладання протилежних (хеджувальних) операцій, для того щоб максимально збалансувати прибутки та збитки від змін у справедливій вартості. Відбувається це часто через фінансові похідні інструменти, такі як ф'ючерси, форварди, свопи чи опціони, для того, щоб захистити прибуток чи капітал від ринкових «розривів» - різких стрибків вартості. Згідно з визначенням у МСБО 39 [1] ефективність хеджування – це ступінь, до якого зміни справедливої вартості об'єкту хеджування компенсуються змінами вартості хеджувального інструменту.

Це положення безпосередньо стосується оцінки ризику розриву справедливої вартості, оскільки без хеджування зміни в ринкових умовах (під впливом відсоткових ставок, валютних курсів чи ціни товарів) можуть створити значну розбіжність між балансовою вартістю активу (чи зобов'язання) та його

реальною справедливою вартістю, що принципово спотворює фінансову картину.

Використання хеджування для оцінки такого ризику в сучасній системі бухгалтерського обліку є не просто бажаним, але часто і обов'язковим елементом відповідно до міжнародних стандартів, таких як МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» [2], проте досі мало поширеними у вітчизняній практиці.

У сучасному бухгалтерському обліку ризик розриву справедливої вартості (fair value gap risk) виникає як ключова проблема, пов'язана з невідповідністю між економічною сутністю хеджування та його бухгалтерським відображенням. Цей розрив проявляється у волатильності прибутків, спричиненій змінами ринкових котирувань, особливо суттєвих для високо волатильних фінансових активів, таких як деривативи, облігації з фіксованою ставкою чи акції, а також криптоактиви, де коливання ставок відсотка, валютних курсів чи товарних цін можуть призводити до значних нереалізованих збитків або прибутків, з відображенням у звіті про прибутки та збитки. Сучасні дослідження показують [3, 48-50] що застосування хеджування щодо справедливої вартості дозволяє дієво оптимізувати цей ризик, узгоджуючи зміни справедливої вартості хеджувального інструменту (наприклад, свопів чи ф'ючерсів) з відповідними змінами вартості хеджованого елемента, тим самим зменшуючи волатильність звітності.

У традиційному обліку без хеджування похідні фінансові інструменти оцінюються за справедливою вартістю з визнанням змін у прибутках (збитках) одразу – метод mark-to-market, тоді як хеджований елемент (наприклад, фіксована облігація) може обліковуватися за амортизованою вартістю без негайного відображення змін. Це створює також «розрив» у звіті про прибутки та збитки: прибутки від деривативу можуть з'являтися в одному звітному періоді, а збитки від активу - в іншому («розсинхронізація таймінгу визнання»), що суттєво спотворюватиме реальну економічну ефективність [4].

XIV Міжнародна науково-практична дистанційна конференція
«Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія»
5 грудня 2025 року, м. Тернопіль

Хеджування дозволяє вирішити цю проблему, даючи змогу коригувати балансову вартість хеджованого елемента на суму змін справедливої вартості, пов'язаних з ризиком. Це узгоджує таймінг визнання, таким чином зменшуючи штучну волатильність прибутків. Наприклад, якщо компанія хеджує фіксовану відсоткову ставку боргу свопом, зміни в справедливій вартості боргу через ставки відображаються вже синхронно з змінами свопу. Оцінка ризику розриву тут є критичною: якщо ефективність інструменту низька, хедж припиняється, і компанія повинна визнати накопичені коригування, що запобігає приховуванню ризиків. За даними досліджень аудиторської компанії Deloitte, таке узгодження прискорює визнання впливу на звіт про прибутки, роблячи звітність більш релевантною і транспарентною прозорою для інвесторів і усіх стейкхолдерів [4].

Хеджування не просто виконує захисну функцію, а й вимагає систематичної оцінки ризику розриву. Згідно з МСФЗ 9, для кваліфікації як хедж компанія повинна:

- визначити ризик (наприклад, відсотковий чи валютний);
- задокументувати стратегію хеджування (ввівши відповідний пункт до своєї облікової політики);
- регулярно здійснювати як прогностичну, так і ретроспективну оцінку ефективності хеджування шляхом тестування.

Ці заходи безпосередньо слугуватимуть для оцінки ризику розриву справедливої вартості, оскільки тестування ефективності вимірює, наскільки хедж усуватиме цей самий розрив. Наприклад, якщо зміни справедливої вартості хеджованого елемента становлять -100 грн, а хеджувального – відповідно +90 грн, ефективність хеджування складатиме 90%, а залишковий ризик розриву – як різниця - дорівнюватиме 10 грн. В тих же випадках, коли ефективність хеджування падає нижче припустимого порогу, хедж дискваліфікується, змушуючи компанію переоцінити ризик і відповідно скоригувати звітність[5].

Систематичне хеджування доцільне у випадках, коли специфіка бізнесу і зовнішні впливи з значною ймовірністю передбачають можливість (а скоріш –

невідворотність) ризику розриву; воно вимагає ресурсного забезпечення на оплату праці виконавців, документацію та власне тестування, а якщо його ефективність буде низькою, це може призвести до додаткової волатильності. Однак ми думаємо, що це аргумент саме на користь хеджування: оцінка ризику розриву запобігає використанню неефективних стратегій, змушуючи компанії оптимізувати хедж (наприклад, обирати інструменти з високою кореляцією). Без цього ризик розриву справедливої вартості міг би накопичуватися тривалий час непомітно, як у випадку сумнозвісної корпорації Enron [6], де маніпуляції з деривативами призвели до краху цього енергетичного гіганту. Також сучасні реалії бізнесу в Україні під час широкомасштабної війни підтверджують потребу в хеджуванні через волатильність курсу та ризики постачань. Так, Українські аграрні компанії (Kernel, МХП) активно використовують ф'ючерси на СВОТ (біржа в Чикаго) або форварди на зерно через міжнародні трейдерів (Cargill, Bunge) [7]. Вони активно продають ф'ючерсні контракти на пшеницю / кукурудзу, щоб зафіксувати ціну продажу врожаю.

Отже, використання хеджування в сучасному бухгалтерському обліку для оцінки ризику розриву справедливої вартості є критично важливим для забезпечення точності, прозорості та стабільності фінансової звітності. Воно не тільки захищає від ринкових коливань, але й надає надійні інструменти для кількісної оцінки ризиків, роблячи облік і звітність більш достовірними, релевантними і прозорими.

Список використаних джерел

1. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 (МСБО 39) «Фінансові інструменти: визнання та оцінка». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU17053>
2. Міжнародний стандарт фінансової звітності 9 «Фінансові інструменти». URL: https://mof.gov.ua/storage/files/IFRS_9_Ukrainian-compressed.pdf

XIV Міжнародна науково-практична дистанційна конференція
«Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія»
5 грудня 2025 року, м. Тернопіль

3. Захарова О. Л. Хеджування підприємницьких ризиків на прикладі українського підприємства-експортера. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)». Запорізький національний університет. Запоріжжя. 2020. URL: https://phd.znu.edu.ua/page/dis/08_2020/Zakharova_dis.pdf
4. Deloitte Perspective. What you should know about hedge accounting. On the Radar: ASC 815 fair value and cash flow hedges. 22 Okt. 2025. URL: <https://www.deloitte.com/us/en/services/audit-assurance/articles/derivatives-hedge.html>
5. Joseph Archer. Hedging arrangements under IFRS 9 – a Natural Resources perspective. PKF. 14 May 2025. URL: <https://www.pkf-l.com/insights/ifrs-9-hedge-accounting-natural-resources/>
6. Robert G. Haldeman, Jr. Fact, Fiction, and Fair Value Accounting at Enron. The CPA Journal. Nov. 2006. URL: <http://archives.cpajournal.com/2006/1106/infocus/p14.htm>
7. Ус Г. О., Суліменко О. С. Особливості управління ринковими ризиками аграрних підприємств. Агросвіт № 22. 2023.с. 35-41. DOI: 10.32702/2306-6792.2023.22.35